

NAGY L. JÁNOS

Az alakzatok poétikájától az idő poétikai alakzatai felé

1. Örök pillanat: kilóg az időből

Weöres bölcsészdoktori értekezése (*A vers születése, 1939*) saját versalkotó megoldásaként éppen az *Örök pillanat* szövegének a kiformalódását részletezi a *Kidolgozás* fejezetében.

<p><i>Mit málló köre nem bizol: mintázd meg levegőből. Van néha olyan pillanat, mely kilóg az időből,</i></p>	<p><i>Mint fürdőző combját ha hal súrolta s tovalibbent – így néha megérezheted önnönmagadban Istent:</i></p>
<p><i>mit kő nem óv, megőrzi ő, bezárva kincses öklét, jövője nincs és multja sincs, ő maga az öröklét.</i></p>	<p><i>fél-émlék a jelenben is és később, mint az álom. S az öröklétet ízleled még innen a halálon. (1935)</i></p>

Az értekezés az élményalapról: „Benső-élmény hangulatából nőtt az *Örök pillanat* című verssem: feküdtem, és egyszerre csak határtalan nyugalom fogott el, mintha a lényem dimenziókhöz kötött részei egy pillanatra kialudtak volna bennem, időbeli személyiségem alól kivillant volna a lény időtlen fundamentuma, mely nem »én« és nem »más«, hanem egyetemes azonosság, mindentől független és mindennel azonos abszolút létező... aztán leírtam: »van néha olyan pillanat, mely kilóg az időből« – és utána a vers többi része is hamarosan alakot öltött.”¹

1.1. Az 1935-ös szöveg az 1979-es szöveg jelentése számára az időtlenség weöresi örök jelen ideje miatt is, a pillanatnyiság öröklétének gondolata miatt is igen fontos. A *jövője nincs és multja sincs* sor ugyanazt állítja, mint az 1985-ös *Örök jelen* kijelentése: *holnap is az állandó ma van.*² Ezért fogalmaz így az *Örök pillanat* a negyedik strófában: *fél-émlék a jelenben is/ és később, mint az álom.* Az idő ilyen felfogása megfogalmazódik Weöres egyik levelében is: *Élj kívül az időn, amíg lehet.* Oravecz Imre írásában: „...a leghevesebb vita kellős közepén hirtelen elnémult, lehunyta a szemét, vagy egykedvűen nézett maga elé, mintha mi vendégek ott sem lennénk, és ő sem volna ott, hanem valahol máshol, talán egy másik bolygón, egy másik létben, tőlünk fényévekre, valami mozdulatlan mozgásban.”³

¹ Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások*, 2003, I: 242–243

² Uott, II: 644

³ *Magyar Orpheus. Weöres Sándor emlékezetére.* (Szerk. Domokos Mátyás) Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó: 581

A jelenség, amelyben a pillanat *kilóg az időből*, valami emberfeletti, emberen túli fenomén: *megérezheted/ önnönmagadban Istent*. Ez az emberfelettség egyben személytelenség is, ahogyan a doktori értekezésben olvasható: *mindentől független és mindennel azonos abszolút létező...* A téma a címben adott érzéki jelenség: a szubjektív időnek az a sajátos, rendkívüli élménye, amely a maga könnyedségénél, alig észrevehetőségénél fogva egészen különös érzékenységet igényel.

Az *örök* szó kétszeri ismétlődése tagolja a szöveget a cím után: a második strófa végén, majd a befejezés előtt. Az első két versszak az *m* alliterációjával hangzik (tízszor olvashatjuk). A *kő* és a *levegő* szembeállításában a félrímek a *levegőből – időből, (kincses) öklét – öröklét* részeket emelik ki, a páros számú sorok hosszú szótagokra végződnek. Feltűnő, hogy az *ő* - *ő* hangok gyakoriak: az első strófa harminc magánhangzójából öt, a második harminc vokálisából kilenc ilyen. A magyar költői hagyományt idézi a *kincses – nincs – sincs* sorozat hangoztatása. A nyomatékok a szembeállított elemeket hangsúlyozzák. Az indítás hosszú szótagjai után a jambus uralkodik, ezt szolgálja a *bizol* rövid i-je is.

A harmadik és a negyedik versszak indítása az első két strófa *Mit* vonatkozó névmási kötőszava után a hasonlító *Mint*tel kezd, ez vezet be az „örök pillanat” példáját. A rímek sora: *tovalibbent – Istent – álom – (innen a) halálon* a maga eszközeivel festi a *fél-émlék, fél-álm* világát, amely *kilóg az időből*. Weöres ilyen módon értelmezi azt az időviszonyt, melyben számos szövegének a narrációja érvényes: a pillanat így végtelen, kötődik jelenhez és múlthoz, jövőhöz és álomhoz, megállítható és elfolyó egyszerre.

Weöres doktori értekezésében az idő egyszerűsége, pillanatnyisága és örök volta kivételes jelenetben valósul meg: *kilóg az időből*. Ez a jelenet *fél-émlék*hez, *álm*hoz hasonlít: *jövője nincs és multja sincs*. Fölfigyelhetünk a címbeli jelző *ő* hangjainak és a jelzett szó *i-a-a*-jának hangzaskülönbségére, hasonlóképpen a *málló kő* és a *levegő* ellentétére a kezdésben; hangrendi ellentét nyomatékosítja a szemantikai szembeállítást a *jövője* palatális, a *multja* veláris rendjében. Erre szolgáltak a valóság elemei Weöres költészetében: hangzásuk rendjével a harmónia igényére és igénylésére törekedtek – a diszharmonikus világban.

Ami pedig a grammatikai időviszonyokat illeti, a cím paradox jelentéséhez viszonyítva értelmezhetők. Az indítás *bizol* igéje az örök, a meghatározatlan és meghatározhatatlan jelenben a második sor előzményeként szerepel: ebben a *mintázd meg* felszólító jelen ideje valójában a jövőre vonatkozó tanács. A címbeli paradoxon megerősítője a *Van néha olyan pillanat./ mely kilóg az időből*. Azaz: van 'örök pillanat'. Tovább nyomatékolja ezt a gondolatot a *jövője nincs és multja sincs* sor, ugyancsak a grammatikai jelen-múlt-jövő hármasság érvényességével szemben. Ezt az *örök pillanatot* csak az élményre visszagondolva azonosíthatjuk: erre utal a megvilágosító hasonlatban a *súrolta s tovalibbent* egymásutániságának nyelvtani múlt ideje. Ennek az *örök pillanatnak* további sajátosságai: *Fél-émlék a jelenben is/ és később mint az álm* – azaz nem a valós időből ismert, hanem a másik, az *örök* időből villant fel és el. Ezt a felvillanó és elvillanó örök pillanatot *megízlelheted* – de ez Isten megérezése egyben, valami emberen és emberlétén túli lét megízlése.

2. Az Öröklét az időről: örök és múlt

Az 1979-ben közölt szöveg az 1935-ös gondolatokat folytatja.⁴

*A föld, hol az élet terem, Mit eltemet a feledés,
a mindent nyelő sírverem, egy gyík-kúszás, egy szárnyverés,
a síkság, hegy, tenger, folyó: egy rezdület, mely elpörög:
öröknak látszik és muló. mulónak látszik és örök.*

*Világűr és mennyboltozat, Mert ami egyszer végbement,
sok forgó égi kapcsolat, azon nem másít semmi rend,
a milliárdnyi tűzgolyó: se Isten, se az ördögök:
öröknak látszik és muló. mulónak látszik és örök. (Öröklét)*

Az 1980-ban publikált kötet, az *Ének a határtalanról* tartalmazza Weöresnek ezt a szövegét. A gondolatmenetében kétféle megközelítés, kétféle felfogás kerül szembe egymással. Ebben az összevetésben Békési Imre kettős szillogizmusainak elmélete⁵ nyilvánvalóvá tesz ki nem mondott, le nem írt, de az értelmezésben érvényesülő információkat. Ebben van retoricitásának, stílushatásának, jelentésképzésének egyik legfőbb tényezője. Békési Imre kettős szillogizmusai közül azt a típust írhatjuk le Weöres verséből, amely a *látszik – valójában* ellentétére épül a költői gondolat paradox megfogalmazásában. Más kettős szillogizmusokban a *valójában* gyakran áll szemben a feltételezéssel, a hiedelemmel, a vélekedéssel; – ebben a versben a látszattal.

Mind a gemináció, mind a párhuzam (paralelizmus), mind a kereszteződés különböző alakzatai (antimetabolé, epanodosz, kiazmus, kommutáció, permutáció), mind a kettős szillogizmusok retorikai-stilisztikai alakzatok. Ezek a hagyományos kutatásokban és a holista kognitív kutatásokban sémákba foglalhatók, általánosíthatók.⁶ Másként vélekedik Nemesi Attila László.⁷ A szillogisztikus és kiasztikus szövegépítő alakzatokon kívül egyéb alakzati és más poétikai tényezők is relevánsak. Az alakzati megközelítés kiegészül más alakzatok szemantikai hozzájárulásával, s lehetségessé válik a tág értelemben vett poétikai elemzés elvégzése.

Az alakzatok értelmezéséről állapítja meg Szegedy-Maszák Mihály: „...valamely szöveg csakis akkor keltheti irodalmi műalkotás hatását, ha szabadon érvényesülhet különböző alaktani képződmények kölcsönhatása, mert a konvenciók nem zárják ki kölcsönösen egymást, de párbeszédet folytatnak egymással a megértés lezáratlan történeti folyamatában.”⁸

⁴ L. Nagy L. J. 2012. A szójelentéstől a szövegjelentéshez. In: FAZAKAS Emese, FÓRIS-FERENCZI Rita szerk. „Ezernyi fűszál zeng tücsökzenét...” Cluj, Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó-Bolyai Társaság, 2012: 193–202.

⁵ Békési Imre: *Szemiotikai Szövegtan 19* (2010): 15–31

⁶ Heinrich Lausberg 1960. *Handbuch der literarischen Rhetorik*. München: Hueber, 1960, Fónagy Iván 1999. *A költői nyelvről*. Budapest: Corvina Kiadó: 418–420; Tolcsvai Nagy Gábor 2010: *Kognitív szemantika*. Nyitra: UKF; Gasparov, Boris 2010. *Speech, Memory, and Meaning. Intertextuality in everyday Language*. The Hague: Gruyter de Mouton.

⁷ Nemesi Attila László 2012: Retorika és pragmatika... *Magyar Nyelvőr* 136: 249–272

⁸ Szegedy-Maszák Mihály 1992. Az irodalmi mű alaktani hatáselmélete. Szili J. szerk. *A strukturalizmus után*. Budapest: Akadémiai, 113–152

2.1. A cím összetett szó, a melléknévi *Örök*- és a főnévi *-lét* elemekből: jelentésében az igen általános, talán a legáltalánosabb fogalom és ennek minősítője összegződik. Filozófusok, gondolkodó írók közhelyszerű kutatási toposzának számítható. Bertha Zoltán invenciózus tanulmánya elemzi azokat a filozófiai tartalmakat, amelyek az értelmezésben feltáru-⁹ A létezők elvont, személytelen fogalma a *-lét* utótag. A minősítés, az *Örök*- előtag specifikálja a főnév jelentését, a végtelen irányában. (Emlékeztethet a „négy végső dolog” gondolkodóinak századaira is.)

Az *Öröklét* a refrén segítségével két-két strófában állít szembe *örök* és *múló*, majd *múló* és *örök* minősítést. (Verstechnikai – és egyéb – okokból a *múló* következetesen rövid magánhangzóval írva.)

2.1.1. A cím fogalmát alapvetően az élettelen és az élő, az együttesen létező világra vonatkoztatja a textus: a négy strófa mindegyike paradox állítást tartalmaz a refrénben a strófában leírt világdarabról.¹⁰ Ebben a minősítésben két melléknév áll egymással ellentétben: az *örök* és a *múló*, közülük az első a *látszik* argumentuma, a második predikátum. A szöveg a mindenkori másodikat mondja fontosabbnak. Így a címben szereplő *Örök*- előtag minden egyes strófa refrénjében ismétlődik, így a befejező szó is *örök*. Ez az ismétlődés a retorikai-stilisztikai reddíció, a visszatérés alakzata (egy-irodalomelméleti szerzők hídszerkezetnek is nevezik). Az *örök* szó a cím előtagjában és az *örök* mint befejező szó, azaz az 'örök' jelentés így keretbe foglalja a nyelvi anyagot, azaz keretezik a *lét* szót és jelentését. Azaz: a címből kiindulva feltáru-¹⁰ Ebben a minősítésben két melléknév áll egymással ellentétben: az *örök* és a *múló*, közülük az első a *látszik* argumentuma, a második predikátum. A szöveg a mindenkori másodikat mondja fontosabbnak. Így a címben szereplő *Örök*- előtag minden egyes strófa refrénjében ismétlődik, így a befejező szó is *örök*. Ez az ismétlődés a retorikai-stilisztikai reddíció, a visszatérés alakzata (egy-irodalomelméleti szerzők hídszerkezetnek is nevezik). Az *örök* szó a cím előtagjában és az *örök* mint befejező szó, azaz az 'örök' jelentés így keretbe foglalja a nyelvi anyagot, azaz keretezik a *lét* szót és jelentését. Azaz: a címből kiindulva feltáru-

2.2. Az első strófa három plusz egy sorra tagolódik: az első három sorban a szöveg felsorolja a Föld bizonyos részeit, s a negyedik sor ezekről állapítja meg, hogy *öröknek látszik és múló*. A három sor kétfelé tagolódik: a kezdés, *A föld* kifejezés után az első két sor a Földet mint az élet keletkezésének és elmúlásának helyét minősíti, együttesüket a páros rím is hangsúlyozza: *terem – sírverem*. A keletkezés és az elmúlás ellentéte magas magánhangzós sorokban, békésen cseng, ez a folyamat természetességét emelheti ki. (Megjegyzés: Weöres kis kezdőbetűvel írja a *föld* szót, saját, költői helyesírása szerint.) A harmadik sor rímhívója (*foljó*) a refrén végén kapja a ráútor pártját (*múló*), ez is eltagolja az előző két sortól. Érdemes összefoglalni a szintaktikai megoldást: a három sor és a refrén viszonya az alany – állítmányi viszonyoknak feleltethető meg. Eszerint az alany szerepében a szorosabb értelemben vett alany (*A föld*) után vonatkozó mellékmondata (*hol az élet terem*) áll, ezt az értelmező követi (*a mindent nyelő sírverem*), majd a részletező felsorolás (*a síkság, hegy, tenger, folyó*).

Magában a harmadik sorban a felsorolás, a bővítés, az amplifikáció alakzata érvényes. A sorakozó négy főnév kétfelé tagolható: az első kettő, *a síkság, hegy* a szárazföld domborzati elnevezése, előbb vízszintes, majd függőleges alakulat neve. Erre a különbségre utalhat a magánhangzók különbsége is: a *síkság* vegyes, a *hegy* magas hangrendű, az előbbi magánhangzói hosszúak, az utóbbié rövid. A sor másik részében a *tenger, folyó* a vizek főnevei: az első állóvíz (vagy inkább állóvíz), a második a mozgó víz neve. Hangzásuk is különbözik: az elsőnek a magánhangzói magasak, a másodikéi mélyek. A *tenger* hangjai közül a mássalhangzók a *t* kivételével zöngések, hangzásuk ikonikusan a hullámzásra is vonatkozatható. Egészen eddig

⁹ Bertha Zoltán 1990. „múlónak látszik és örök”. *Magyar Orpheus*. Szerk. Domokos Mátyás. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 543–551

¹⁰ Rozgonyiné Molnár Emma 2008. Paradoxon. Szathmári István főszerk. *Alakzatlexikon*. Bp.: Tinta, 437–439

a szótagig a főnevekben hosszú szótagok sorakoznak, s a *foljó* jambusa a rövid-hosszú szótagpárral ikonikus mozgást idéz fel, így készítve elő a rímválaszt.

Az első két sor dinamikus jelentésű, ezt a dinamizmust segíti benne a *terem* ige és a *mindent nyelő* igeneves szerkezet; a harmadik viszont a négy főnév sorával statikus(abb) jelentésű. A jelentés dinamizmusában az *élet* az ige előtti pozícióban nyomatékot kaphat, hasonlóképpen nyomatékos a *mindent nyelő* szerkezet tárgya. Ezzel a két nyomatékkal a két sor jelentése általánosabbá válik, hiszen az *élet* és a *mindent* fogalmi terjedelme igen tág. Az első strófa tehát az élet színhelyeként szól a Földről.

Az első három sor együttese feltűnően határozott névelős: *A föld – a mindent – a síkság...* A sorokat szimmetria jellemzi: az első két sor egymást kiegészítő szemantikai ellentéte után a harmadik sor két-két főneve is szimmetrikus. A refrénsor is két részre tagolódik, s ezek a részek is ellentétes jelentésűek és megformáltságúak; s felfoghatók szimmetrikus jelentésűnek.

A negyedik sorban egy plusz egy minősítés áll, szintaktikai megformáltságukban azonban morfológiai eltérések vannak. Szintaktikailag két tagmondatnyi a sor, két részre tagolja a minősítések között álló *látszik* ige (Arany János közölsnek nevezte). Első tagmondata az *öröknek látszik*, a második az *és muló*. A ki nem tett vessző révén kissé közvetlenebb lehet a kétféle, egymásnak ellentmondó minősítés együttes elfogadása.

A szemantikai ellentét a két melléknév között érvényes: *öröknek – muló*. Az első minősítés melléknéve magas, a második mély magánhangzós, ez a különbség a jelentés ellentéteségét festi alá a hangzásban. A megformálás különbsége az első *-nek* ragját és *látszik* igéjét folytatja így: *és muló*. Az *öröknek* a *látszik* ige előtti helyzetében súlyt kap, s a befejező *muló* is nyomatékos. A kettő közül a sorrend a másodikat emeli ki, anélkül, hogy érvénytelenítené az elsőt. Ugyancsak a *muló* jelentőségét növeli a nominatívuszi alakja, rövidegsége; ezzel szemben a *látszik* csökkenti az *öröknek* hatását. A négy strófa összefoglalója még egy szemponttal bővül.

Fontos kiemelni, hogy az *és* jelentése lényegesen gazdagabb annál: 'és valójában mégis'. Olyan, logikailag is leírható viszony ez a versben, amelyben **p** és (a vele ellentétes) **q** kijelentés egyaránt igaz, sőt ez a természetes a gondolat számára. Ilyen módon az igazi ellentét tehát két világlátás között feszül: a nyugati ellentétfelfogás (az egymást kizáró tartalmak, eszmék, gondolatok világa) és a keleti megközelítés (az egymást feltételező, egymással békésen egzisztáló ellentétek felfogása) között.¹¹

A jelentésben odaérthetjük az *és* kötőszóhoz: **valójában mégis*. Így a kifejtett *öröknek látszik* mellett a ki nem fejtett, de odaértendő **valójában mégis* jelentés érvényesül. Ezzel válik teljessé a kettős szillogizmus alakzata.

¹¹ A retorikai és logikai ellentétfelfogásokhoz: Aczél Petra 2003. Erős szavak. *Világosság*, 11–12: 171–178; Adamik Tamás–A. Jászó Anna–Aczél Petra 2004. *Retorika*. Budapest: Osiris, 281–304; Bencze Lóránt 1997. *Mikor, miért, kinek, hogyan I./1-2*. Budapest: Corvinus Kiadó; Ruzsa Imre 1987. Logika és nyelvészet: két szomszédvár? In: *Tertium non datur. Logikai-metodológiai tanulmányok*. Budapest: ELTE BTK, 4: 3–28; Perelman, Chaim 1980. *Das Reich der Rhetorik*. München: Beck; Richards, Ivor Andrews 1936/1950. *The Philosophy of Rhetoric*. Oxford-New York: OUP; Szabó G. Zoltán–Szörényi László 1988. *Kis magyar retorika*. Budapest: Tankönyvkiadó, 138; Nagy L. János 2003. *A retorikus nyelvhasználat Weöres Sándor költészetében*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

2.2.1. Az elemzésnek a nyelvhasználatban általában, a művészi szövegben különösen óvatosságnak kell lennie, amikor értelmezése egy-egy jelentést előnyben részesít: ez gyakran leegyszerűsítés, sematizálás is. Két jelenség figyelmet érdemel a vers jelentésében.

Az 'és mégis' jelentés csak egy a lehetőségek közül. Az *és* jelentése itt visszavezethető a keleti filozófiák ellentétfelfogására. Ennek jellegzetes megoldása az egymást megtűrő, sőt föltételező ellentétek együttese, együtt létezése, békés koegzisztenciája. Weöres Sándor számos szövege tanuskodik arról, hogy ilyen felfogás híve volt, elég utalni *A teljesség felé* című prózájára. Ezért az itteni refrénben az *és* jelentésében célszerű gazdagabb tartalmat feltételezni. Pl. 'öröknek látszik és *ezzel együtt, így, éppen emiatt, valójában mégis múltó' stb.

Ami a *valójában kiegészítést illeti, a szövegjelentés elemzésében a sornak azon a helyén érdemes az *és* jelentésének gazdagságához hasonlóan árnyalt és összetett jelentést figyelembe venni. A *látszik* ellentéteként, kiegészítőjeként, feltételezőjeként és létezésének magától értetődő alapjaként egyaránt számításba vehető jelentés így azt a szövegvilágot idézi, amelyben az *örök* és a *múltó* minősége együtt érvényes.

2.3. A második versszak fölépítése arányaiban hasonlít az elsőhöz: három sorát a refrén-sor követi. A strófa első részében csupa fölsorolás olvasható, első két sorát páros rím kapcsolja össze. Előbb két főnév adja a tágabb keretet és a Földről látható eget: *Világűr és mennyboltozat*. Ezt számszerűen növeli, részletezi a második sor, *sok forgó égi kapcsolatot*. Az első sor szemantikai egyensúlyához képest a második jelentése dinamikusabb. Tovább fokozza ezt a harmadik sor, *a milliárdnyi tűzgolyó*. Ezzel a fölsorolás, halmozás, bővítés a fokozás alakzatának is megfelel, a számosság 'kettő' – *sok* – *milliárdnyi* sorozatában. (Jegyezzük meg: a költői leírásban egy világűr + egy mennyboltozat = 'kettő'.)

A szótagok lüktetésében a szemantikai fokozás érvényesül. Az első sor jambussal kezdődik és fejeződik be, nyomatékkal a kezdő szótagokon, a hosszú szótagok közben a tágasságot, a távolságokat jelezhetik. A második sorban az indítás négy hosszú szótagja után két jambus (és a magas hangrendű *égi*) mozdítja meg a sort: *-gi kap-cso-lat*. Ezt a lüktetést fokozza a harmadik sor négy jambussal: *ti tá-ti-tá-ti tá-ti-tá: a mil-li-árd-nyi tűz-go-lyó*.

Külön is érdemes elemezni a nyomatékokat: az első sor szóhangsúlyai egyensúlyban vannak, ezt követik a másodikban a *sok* (logikai) kvantor és a *forgó* igenév mély magánhangzós szótagjai, s utánuk a magas hangzós *égi* (egyben a jambus rövid szótagját adja); a harmadikban pedig a határozott névelős szerkezet élén álló *milliárdnyi* a szóhangsúlyában a szerkezet nyomatékával is szól, jelzett szava pedig a szemantikailag dinamikus *tűzgolyó*. Ezt a szót kiemeli, hogy a *tűzgolyó* rímhívó, erre üt rá a *múltó* a negyedik sorban.

2.3.1. A refrén az anadiploszis alakzata szerint immár másodszor következik: azonosságok és különbségek írhatók le az elsőhöz képest.

A két strófa együtt előbb a Föld öröklétéről, majd a Földön kívüli környezet öröklétéről szól, a refrénjük azonos; ez a refrén a létezés élettelen szférájára vonatkozik. Mindkét versszakban szokatlan, a hétköznapi megítéléssel ellentétes minősítések, a retorikai-stilisztikai paradoxon alakzatát alkotják.

Az első strófában a Föld térszínformáinak neve után minősít a refrén: *öröknek látszik és múltó*. Fontos a jelentésében, hogy a *folyó* rímhívóra válaszol a *múltó*, gondoljunk az ismert Hérakleitosz-töredékre. A négy arkhé, azaz őselem közül az első strófában a *föld* és a *víz* megvalósulásai vannak jelen (*síkság, hegy + tenger, folyó*), s a versszak *A föld* kifejezéssel

kezdődik. Így következtethet az elemző a refrénnel együtt a Föld elmúló minőségére, fenntartva, hogy a bolygó öröknek látszik.

A második versszakban az ember távolabbi környezetére nézve is hangsúlyozza a refrén, hogy *öröknek látszik és muló*, azaz a hétköznapi megítélés szerint (és azzal szemben) örök is, múlt is; de az utóbbi áll a jelentősebb helyen. Az arkhék, az őselemek közül a tűz van jelen (*tűzgolyó*), ismét vonatkoztatva Hérakleitoszra: *...mindennek mértéke a tűz, mely fellobban mértékre és kialszik mértékre...* A levegőt mint őselemet a vers nem nevezi meg, beleérthető a *mennyboltozat* alá a második versszakban (ezt igénylik a létükhöz az életjelenségek a harmadikban).

Szemantikai szempontból az első strófa statikus(abb), benne a mozgás, az aktivitás a felidézett életből fakad, nem a helyből (*hol az élet terem, a mindent nyelő sírverem*). A második az elsőtől képest a világűr mozgásaira utal (*forgó égi kapcsolat*), ez a változás jelentéskomponensére vonatkozhat.

Az írásmód közvetlenül kétfelé tagolja a strófákat: a harmadik sor végén mindkét versszakban kettőspont áll, s ezt követi a negyedik sor. Így ez az írásmód megfeleltethető az alany és állítmány között írt kettőspontnak és gyakori sorrendjüknek. Az első három sor tartalmáról állítja tehát a refrén kijelentését a vers, szintaxisa és szemantikája az ismétlődés és a sorrend révén nyomatékosítja a *muló* fontosabb minőségét.

2.4. A harmadik versszak is 3 + 1-es tagolású, mert a háromsoros előkészítést zárja le a refrénsor. A strófa a *Mit* vonatkozó kötőszóval kezdődik: *Mit eltemet a feledés...* Az előreve-tett vonatkozó mellékmondat egyik tipikus jelentése az implikáció, azaz a *ha – akkor* jelentés.¹² Ebben az értelemben a *Mit eltemet a feledés* jelentése: 'amit csak eltemet a feledés'; 'mindaz, amit eltemet a feledés'; 'ha valamit eltemet a feledés'. Ezt a mellékmondatot folytatja együttesen a következő két sor (tehát másként tagolódnak, mint az első két strófa). Határozatlan névelős főnevek mindkettőben, a második sorban kettő: *egy gyík-kúszás, egy szárnyverés*; ezek az állatok jellemző mozdulatai. A harmadik sor másféle: a *rezdület* lehet növény mozdulata, lehet állat (meglepő lehet a végén az *-et* képző, szemben az előző két *-éssel*). A sor szerkezetében mellékmondat kap helyet: *egy rezdület, mely elpörög*. A páros rímnek nem felel meg az imént jellemzett szintaktikai tagolódás, hiszen a *feledésre* üt rá a *szárnyverés*, s az *elpörög* rímhívóra majd a refrén *örök* szava üt rá.

A három sor szintaktikai leírásában, mint említettük, mindegyik főnév előtt az *egy* névelő áll. Az elsőben a szókezdő *gy-* előtt a kiejtéskor elváltasztandó a névelő *-gy-je*, a másik két kifejezés ejtésében ilyen nehézség nem tapasztalható. Még egy vasi kiejtési sajátosság lehet fontos, a szó azon a tájon (esetleg Weöres anyanyelvi, vernakuláris változatában is) „*gyík-kúszás*”-nak hangzik. Ez a másik két szó egy-egy rövid szótagja miatt tűnik érdekesnek, ezek segítik jambushoz az adott szavakat: *szárny-ve-rés*; *rez-dü-let*. Még valami: a *-kúszás* az írásmódja alapján két hosszú szótag, s a *ku-* szótag csöngői rövid ejtése teheti a két szótagot jambussá.

A három sor ritmikai struktúrája mozgalmasságával tűnik ki: az első sor jambusa (*Mit el-* = ti tá) után két anapestus szólhat (*-te-met a + fe-le-dés* = ti-ti tá + ti-ti-tá, ehhez az *a* névelő hosszúsága kell); a másodikban két spondeuszt követ két jambus (vagy egy spondeuszt há-

¹² Wacha Balázs 2006. A feltételes mód időértéke a magyarban és az eszperantóban. In: www.nytud.hu/program/absz/wacha0913.html; Nagy L. János 1992. Egy szintaktikai szerkezet történetéhez. A *ha ki* kezdetű mellékmondatok. *Magyar Nyelvőr* 1992/4, 448–454

rom jambus, mint az imént láttuk), a harmadikban pedig egy spondeusz után három jambus (ti-tá ti tá-ti-tá).

A harmadik strófa lüktetése, a benne szereplő mozgások hangzása a pillanatnyiságot azzal is érzékeltetheti, hogy a *-ku-szás*, a *-ve-rés*, a *-dű-let* (és a *-pö-rög!*) jambusa érvényesül rendre. (Ehhez a csöngői ejtés hangzása kell: előtte a *gyik-* vagy *gyík-* írásmód magánhangzójának időtartama közömbös, az utána álló újabb *-k* mássalhangzó miatt mindenképpen hosszú a szótag.) Az első három sor hangzásában az *egy* névelő után valamennyi főnév kap egy kis nyomatékot, s a harmadik, a *rezdület* után a mellékmondat vonatkozó kötőszószava (*mely*) súlytalan, ez után nyomatékos lesz az *elpörög* ige.

A refrénsor első minősítője a *mulónak*, s a megítélés a közfelfogás szerint helyénvaló is: valamennyi pillanatnyi mozgás elmúlik, a vers szavával *elpörög*. Sőt a legtöbb ember általánosítana: nemcsak *mulónak látszik*, hanem a természetét szerint *muló* egy-egy ilyen mozdulat. Volt – nincs. Ahhoz, hogy a refrén szemantikai, szintaktikai és hangzási sémájában a vers elfogadtassa, hogy a várakozással szemben *örök* egy ilyen mozdulat, azaz a paradoxon érvényességéhez szemantikai alapra van szükség.

A paradoxon szemantikai alapja az, hogy a pici mozgások nyilvánvalóan elmúló minősége érvényes. A refrén mégis azzal kezdődik: *mulónak látszik*. Hogyan lehet ebből *örök* minőség? Csakis úgy, ha a mozdulatok elmúlt volta rögzíti a mozdulatokat mint befejezett tényeket, eseményeket, ezzel pedig visszamenőleg megváltoztathatatlanná téve őket, későbbi korok szándékai ellenében. Ez az oka annak, hogy a harmadik versszak refrénje *és örök*-re végződik, – s a negyedik strófa *Mert*-tel kezdődik. Azaz a *muló* is, az *örök* is ugyanazt és egyben mást-mást kell jelentsen ebben a paradoxonban, mint az első két strófa refrénjében.¹³

A refrénsor korábbi magánhangzó-rendjéhez képest két szimmetrikus félre tagolódik: a *mulónak lát-* mély hangokkal, a *-szik és örök* magas hangokkal szól. Ez a szimmetria lehet jelzés értékű. A versszak hangzóinak kétharmada magas, ez az életjelenségeket festheti.

2.5. A negyedik strófa egészében indokolás, ezért is kezdi a *Mert* kötőszó. A refrén előtt az előrevetett vonatkozó mellékmondat (*ami egyszer végbement*) és főmondata ugyanolyan módon megfeleltethető a ha – akkor szerkezetnek (mint a harmadik strófa vonatkozó mellékmondata s főmondata): *azon nem másít semmi rend,/ se Isten, se az ördögök*). Jelentésük tehát: 'ha valami egyszer végbement...' = 'mindaz, ami egyszer végbement...'; 'akkor azon nem másít...' Ezzel az első sortól eltagolódik a második és a harmadik sor főmondata: ezt az együtttest összekapcsolja a közös állítmány (*nem másít*), a tagadás halmozása és fokozása (*semmi rend,/ se Isten, se az ördögök*), benne az *s* alliteráció. Ez a tagolódás nyilvánvaló, annak ellenére, hogy a páros rímelés az első két sort fogja össze (*végbement – semmi rend*).

A hangsúlyok eloszlásában az első sor a *végbement* igét emeli ki, ehhez nyomatékosító szereppel kapcsolódik a *rend* rím, a *nem másít* és a *semmi* tagadása, ezt fokozza a következő sorban a *se... se...* tagadás kettőse. Ez utóbbi szerint a pozitív jelentésű (*Isten*) és negatív (*ördögök*) hatalom sem változtathat a megtörtént mozdulatokon. A *végbement* az egyetlen múlt idejű ige a szövegben, az 'örök jelen' szövegében. Sajátos az *azon* névmás helyzete: az ige előtti pozíció ellenére nem kap hangsúlyt, valószínű, hogy egyrészt a feltételes jelentés, másrészt a többszörözött tagadás alakzati fokozó jelentése miatt. Ha ugyanis kontrasztív súlyt kapna ez a névmás, akkor fölöslegesen kiemelődne ez az argumentum. Nincs mivel szembe-

¹³ Weöres ilyen polaritásairól I. Kenyeres Zoltán 2013. *Weöres Sándor*. Budapest: Kossuth, 309

állítani, hiszen az előrevetett vonatkozó mellékmondat jelentése éppen a 'mindaz, ami egyszer végbement...' általánosítást szándékolja.

A strófa lüktetése koriambussal kezdődik, s a spondeusz után jambus zárja a sort, a *végbement* nyomatékával. A második sor az *azon* jambusától a spondeuszok sorával jut el a *semmi rend* jambusáig, a hosszú szótagok a kijelentés határozottságát festhetik. A harmadik sor jambusa után és a befejező jambus előtt koriambus lüktet: *-ten se az ör-* = tá ti ti tá. A hangzásszerkezetben a magánhangzók kétharmada magas, ez folytatja a harmadik strófa trendjét. A refrénsor a harmadik strófával egyezően két szimmetrikus félre tagolódik: a *mulónak lát-* mély hangokkal, a *-szik és örök* magas hangokkal szól.

2.6. A négy refrén szintaktikai és szemantikai elemzése alakzatba épülő alakzatot vizsgál: a fentebb említett paradoxon a kereszteződés alakzataival épül egy szöveggé. Fentebb a felsorolás, a bővítés, a halmazás, a fokozás alakzatairól is esett szó: az élettelen dolgok felsorolása, halmazása az első két versszakban éppen a sorozatával készíti elő refrént, hogy a sorjázó dolgokra egyenként és együttesen érvényesítse a refrén paradox állítását. Ugyancsak bővítés és fokozás alakzata érvényesül a harmadik és a negyedik strófában: a harmadikban a csöppnyi mozdulatok hármassora, a negyedikben a *rend - Isten - ördögök* tagadásainak erősítése (és az utóbbiak ellentéte) jelent fokozást.

A refrén alakzatai az elemenkénti vizsgálatban jól példázzák, hogy az elemek első és második sorrendi előfordulása között szemantikai különbség van. Ez a jelentéskülönbség azonban az alakzatnak mint alakzatnak a formálódásában, alakzatként való elismerésében és felismerésében, önmagában nem fontos, ellenkezőleg. Ahhoz ugyanis, hogy alakzatként működjen az adott *figura*, meghatározott sémában kell léteznie, s a sémában elemek megismétlődésére van szükség. Ez az ismétlődés az ókori szakirodalom szerzői óta megengedi, ugyanazon elemként elismeri valamely elem betű szerinti ismétlődését, de jelentésbeli változását is; ugyanannak az elemnek tekinti az elemet és ennek a szinonimáját; elfogadja az elemet és ennek az antonimáját. Így tehát az alakzati ismétlődő elem gyakran az eredetinek nem betű szerinti megismétlődése; és a jelentése csaknem bizonyosan különbözik az első előfordulásától. A minimális különbség az, hogy az eredeti az ismétléseként hallható vagy olvasható.

2.7. A refrén paradox állításai azon alapszanak, hogy a kétféle refrén együttesében két szó ismétlődik fordított sorrendben: *örök - muló / muló - örök*. A keret az invariáns párhuzamos szerkezet, amelyben ez az ismétlődés működik. Vizsgáljuk meg, milyen a jelentésük az adott szavaknak, milyen alakzati jelentésre adnak alapot a szerkezetek, s milyen alakzategyüttesek milyen ritmikával hangzanak.

2.7.1. Az *örök* minősítés az első strófában az élet színterének élettelen dolgaira vonatkozik: a *síkság, hegy, tenger, folyó* egyben *mindent nyelő sírverem* a szemlélő ember számára. Azt gondolhatja bárki, hogy az egyes ember életének néhány évtizede alatt a környezetének élettelen jelenségei egyáltalán nem változnak: az ember (élete) elmúlik, s ehhez a gyors elmúláshoz képest a domborzati jelenségek változatlanok. Ezt a változatlanságot a második strófa felsorolásai a kozmosz égitesteire is kiterjesztik: a Földről nézve a bolygók, a mennyboltozat, a világűr képe állandónak tűnik. Jellemző, hogy erre az állandóságra alapozhatnak az óceánok vizein hajózók vagy az úrhajózás navigátorai: útirányukat az égitestekhez viszonyítva határozzák meg.

Az *örök* a harmadik versszakban az előzményekkel, az elvárásokkal szemben áll a sor végén. A *feledés*, a kicsiny mozgásjelenségek pillanatnyi volta és eltűnése arra vezetheti a hét-

köznapis szemléletet, hogy múltónak lássa őket. Ezért kissé oda nem illően, az előzményekből nem következően zárja a versszakot az *örök*. Egyáltalán nem véletlen, hogy szükség van indoklásra, a váratlan minősítés megmagyarázására. Az indoklás azzal igazolja az 'örök' jelentést, amivel a 'múló' jelentés (is) alátámasztható: megtörténtek az apró mozzanatok, végbementek. Emiatt nem változhatnak többé, s ez a nem változtatható minőség bennük az *örök*.

Az *örök* minőség tehát kétféle, de a jelentések eltérései azokból a dolgokból erednek, amelyeket minősítenek. Előbb az élettelen dolgok 'nem változó' jellege *öröknek látszik* a jelenben; később az élővilág mozdulataira érvényesített 'nem változó' minőség a lezárt múltból, a megtörténéséből vezethető le. Eszerint az teszi *örökké* az elröppenő életjelenségeket, hogy éppen úgy és nem másként mentek végbe, történtek meg: *örökké* ugyanolyanok maradnak, ahogyan fel- és elvillantak a szemlélő szeme előtt.

2.7.2. A *múló* az első két strófában az élettelen világban (is) a keletkező és elmúló dolgok alaptulajdonsága, ennek makrovilágában és mikrovilágában (égitestek is születnek és eltűnnek, s a molekuláris, atomi – és szubatomi – mérések adatai folytonos változásokról tanúskodnak). Mindez az ókori gondolkodásban is tükröződött: „Nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba”.

A *múló* a harmadik versszak első sorától kezdve (*Mit eltemet a feledés*) az életjelenségek apró, kicsinek és jelentéktelennek gondolható mozzanataira vonatkozik. A *gyík-kúszás*, a *szárnyverés*, a *rezdület* azért gondolható 'múló'-nak, mert *elpörög*: van, megtörténik, s már nincs is. Így magától értetődő a közvélekedésben, hogy minősége *múló*.

A negyedik strófában az, *ami egyszer végbement* frázis foglalja össze az állati és emberi lét jelentéktelen apró mozzanatainak megtörténését, végbemenségüket: jellegük így *múló*.

A *múló* minőség is kétféle jelentésű. Az első két strófában a *múló* annyit tesz: 'nem marad *örökké* olyan, mint amilyenek tapasztalható' (legalábbis rövid időintervallumban, pl. egy emberi élet tartama alatt). A harmadik és a negyedik versszakban a kicsiny mozdulatok, a törekeny, gyorsan illanó jelenetek minősítésében a *múlónak látszik* könnyen és hétköznapi módon értelmezhető: a tapasztalatok szerint *elpörög* mindegyik mozdulat. (*A gyík-kúszás és a szárnyverés* állatokra utal, a *mozdulat* minden előre.)

2.7.3. A vers refrénjének *örök* és *múló* eleme polárisan ellentétes jelentésű, így különösen hatásos mind a kettős szillogizmusuk, mind a Groß-Chiasmusuk (l. Heinrich Lausberg 1960: a hosszabb frázisok sorrendi kereszteződése, alább, a 2.7.4.-ben). Az adott elemek ellentétének hatását növeli az is, hogy a közvélekedés szerint csak az egyik minőség hétköznapi, megszokott tulajdonság; a vele ellentétes minőség meglepő, váratlan, szokatlan. Ilyen módon a Groß-Chiasmusba beépül a paradoxon, mint fentebb láttuk. Minthogy a kereszteződés alakzatai egyben párhuzamok, azaz paralelizmusok is, ez az alakzat is beépül a vers jelentésébe. Ennek a jelentősége abban van, hogy a párhuzam is segít elfogadtatni a paradoxon igazságát, látszólagos képtelensége ellenére.

2.7.4. A négy refrén együttese kereszteződő alakzatot jelent (juxtaposition). A kiazmus kereszteződő jellege a két refrén egymásutánjában sorrendi megfordításra utal: *örök – muló – muló – örök*. A kiazmuson kívül ilyen alakzat az antimetabolé, az epanodosz, a kommutáció, a permutáció is. A kiasztikus, azaz sorrendi megfordításos alakzat az *öröknek látszik és muló – mulónak látszik és örök* refréneket formálja. (Szemléletes az egymás mellé nyomtatva elhelyezett strófák refrénegyütteseinek képe alább.) Az első előfordulás és a megfordítás a *látszik* predikátummal (és központi fontosságával) s a *valójában* beiktatásával két kiazmusnak felel

meg: *öröknek látszik és valójában muló, mulónak látszik és valójában örök*. Ekkor a poláris ellentétek (*örök – muló*, illetve *látszik – valójában*) az egyik kiazmus; megfordításuk a másik. Ha pedig a két refrén alkotta alakzatot vesszük, az epanodosz. Lausberg (1960) sémája szerint az epanodosz kereszteződése az $a b c - c b a$. Ennek az alakzatnak sajátossága egyrészt az, hogy a megfordított sorrendű elemek szerkezetei vagy nem ugyanabban a szintaktikai szerkezetben, azaz a szövegben távol(abb) vannak egymástól, vagy pedig kettőnél több elemből épülnek. A példa mindkét jellemzővel rendelkezik.

Az antimetaboléval (a kommutációval, a permutációval) rokonítja az alakzatot az a szemantikai jellemzője, hogy az *örök* és a *muló* ellentétes jelentésű. Heinrich Lausberg (1960: 395–397) a Klein-Chiasmus és a Groß-Chiasmus típusát különbözteti meg, ez az utóbbi alakzat tagmondlatnyi, mondatnyi nyelvi szerkezetek sorrendi megfordítása, kereszteződése. Így ha csak az explicit elemeket érvényesíti az alakzat, akkor epanodosz, ha az implicit elemekkel bővítve, akkor Lausberg Groß-Chiasmusa.

2.7.4.1. A refrénekből tehát két szintaktikai és szemantikai megformáltság írható le, s érdemes ezeknek az együttesét is sémába foglalni.

Az első és a második refrén együttesének (explicit) szintaktikai sémája kereszteződő alakzatot, epanodoszt alkot, lényege az *öröknek – muló – mulónak – örök* kiasztikus sorrendi megfordítás (egyben paralelizmus is):

a) *öröknek látszik és muló* + b) *mulónak látszik és örök*

Ha az implikált jelentést is figyelembe vesszük (azaz szemantikai sémát építünk), két-két kiazmust kapunk, s együttesük komplex (Lausberg terminusával: Groß-)kiazmus:

a) *öröknek látszik és valójában muló* + b) *mulónak látszik és valójában örök*

Az elvonatkoztatott explicit alakzat szintaktikai sémája az

a-nak látszik és b, illetve **b-nek látszik és a**

Ha egy lehetséges implicit elemmel is kiegészítjük, akkor a szemantikai séma:

a-nak látszik és *valójában b, illetve **b-nek látszik és *valójában a.**

2.8. A versritmusnak, a hangzásnak az érvei központi szerepűek Weöres Sándor szövegében. A refrén két ellentétes jelentésű elemében azonos a jambus lüktetése (*mu-ló, ö-rök*: $\cup -$, $\cup -$), de palatális hangrendű az *örök*, s veláris hangrendű a *muló*. A szövegfelépítés szempontjából a refrének központi kérdése, hogy a két-két refrén (és versszakai) közül melyikkel kezdődik a szöveg, s melyikkel fejeződik be. Mind az első refrén első szava, mind a negyedik strófazárás szava az *örök*, s a cím is *Öröklét* Weöres megoldásában. (A cím lüktetése: $\cup - -$, a hangzás az egymás után következő két hosszú szótagot kizengetve, a cím utáni rövid szünettel emeli ki.) Emellett feltűnő, hogy a mindegyik refrénben azonos lüktetésben

$\cup - - - \cup - \cup -$ $\cup - - - \cup - \cup -$
öröknek látszik és muló *mulónak látszik és örök*

a látszik hosszú + rövid szótagjait (– ∪) az és hosszú szótagja (–) s a záró jambus követi: örök v. muló (∪ –). Azaz szükség van az és szótag hosszúságára és a „muló” írásmódra, a jambus érdekében. (Képzeljük el az elképzelhetetlent: *öröknek látszik de muló; és *mulónak látszik de örök. Ekkor a két jambusból koriambus lenne: (lát)szik de muló és (lát)szik de örök ritmikája – ∪ ∪ –, a de túlságosan az ellentét felé billentené el a jelentést.)

Tehát a kezdés és a befejezés is az örök minőségé (a visszatérés, a hídszerkezet alakzatában, a reddícióban), ennek van alárendelve a kompozíció, a versszakok sorrendje is. Az élet diadalma ez az élettelen fölött: 'az elmúló élet elmúlása is örök, többé meg nem másítható'; a fordított sorrendben a kicsengés is negatív volna: 'minden elmúlik'.

Ami a hangrendet illeti, az első két refrénben magas-magas-magas-magas-magas-mély-mély magánhangzók sorjázna, a harmadik-negyedikben pedig mély-mély-mély-mély-magas-magas-magas-magas hangzók szólnak, szimmetrikusan. A hangzás korábbi aszimmetriája után ebben a sorban hangrendi szimmetria írható le.

2.9. Az elemzés során feltűnt az Öröklét soraiban a jelentések személytelensége. Eszmei háttere ismert *A teljesség felé* darabjaiból is. Az Öröklétben semmi személyes nem lelhető föl, sok a leíró főnév, melléknév; ige csupán a *terem, eltemet, elpörög, végbement*, (nem) *másít*, - és négyszer, a refrénekből a *látszik*. Egyik ige sem rendelkezik cselekvő személyvel, hiszen az igealanyok rendre: *az élet, a feledés, ami, rend (Isten, ördögök)*; nem is szólva a *látszik* személytelenségéről.

Számos alakzat és verstechnikai eszköz együttese szervezi az Öröklét szövegét, hogy a refrén szokatlan gondolatát elfogadtassa. Az ellentétre komponált versszövegben a kiasztikus fölépítés szimmetriája a paradox gondolatot mint a rend gondolatának a jelentését fogadtatja el az olvasóval. Ezt a rendet, ezt a szimmetriát teszi hatásossá, hogy az első refrén szintaxisa szerint aszimmetrikus; ugyanakkor a megfordításának az aszimmetriája, tehát a két aszimmetria együttese alkot szimmetriát.¹⁴

3. Mi hát az idő?

Augustinus ismert paradoxonja: *Quid est ergo tempus? si nemo me quaerat, scio, si quaerenti explicari velim, nescio* = azaz 'Mi hát az idő? Ha senki nem kérdezi, tudom; de ha a kérdezőnek magyarázni akarom, nem tudom'. Weöres itt elemzett két szövegében az idő az örök jelen, személytelen.¹⁵

Az Örök pillanat a hétköznapi *időből kilóg*: ez a posse világa, a költészeté. Ehhez hasonlít a Valéry által *attitude centrale*-nak nevezett extramundiális pont. Szőcs Géza megfogalmazásában: „...mikor azon a ponton állok, ahonnan minden tartalom belátható és felfogható. Ez az extramundiális pont, és ez a magatartás az attitude centrale”.¹⁶

Weöres 1947-es levelében, Fülep Lajosnak írta: „Eddigi életemben a legtöbb, hogy ide eljutottam: nem hittem volna, hogy az élet látványa, felülről, ilyen végtelenül szép; itt nem problé-

¹⁴ A dolgok és a nyelvi elemek viszonyairól: Walter Porzig 1950. *Das Wunder der Sprache. Probleme, Methoden und Ergebnisse der modernen Sprachwissenschaft*. Bern: Francke, 368; Hankiss Elemér 1985. *Az irodalmi mű mint komplex modell*. Budapest: Magvető, 502–598; Petőfi S. János 2004. *A szöveg mint komplex jel*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 17–19

¹⁵ Pál József 2013. „et anni tui non deficient.” Időről és időn túlról Weöres Sándor költészetében. *Tiszatáj*, 2013/12: 61–68

¹⁶ *Magyar Orpheus*, 1990: 477

ma többé, hogy miért kell létezni a sok zűrzavarnak, ha teljes összefogottságában ennyire zavartalan. Innen nézve a legszennesebb dolgok sem ijesztőek többé, mert nyilvánvaló a hitelességük, a hovartartozásuk.” Ilyen módon a térbeli függetlenség és a reális időtől való függetlenség együttese valósulhat meg.

Az *Öröklét* az időben változatlant és az időben változót állítja szembe. A költői és retorikai eszközök az és-viszonyt érvényesítik a száz éve született költő tudatosan ellentétekre épült kompozíciójában. A szöveg születésének évében több olyan Weöres-szöveg jelent meg, amelyek az élet és a halál, az elmúlás és az öröklét kérdéseit fogalmazták meg: *Talizmán*, *Hatvanhat* (a kézírásos könyvben) stb. Az *Öröklét* 1979-ben ugyanazt a felfogást sugallja, mint az 1935-ös *Örök pillanat*, egyazon örök jelenben elgondolva.



DARÁZS JÓZSEF ESŐK JÖTTEK...